

**Світлана Галасюк,
Катерина Галасюк**

Проблеми розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні

У статті досліджено термінологію, яка міститься в нормативно-правових актах, що регламентують діяльність, пов'язану з лікувально-оздоровчим туризмом; узагальнено погляди науковців щодо тлумачення цього терміна; проаналізовано статистичну інформацію про стан лікувально-оздоровчого туризму в Україні для визначення проблем його розвитку.

Результати дослідження засвідчують скорочення туристопотоку з лікувально-оздоровчою метою в Україні, катастрофічне зменшення санаторно-курортної бази, зниження якості надаваних послуг у цих закладах. Ці негативні тенденції дають підстави зробити висновок про недостатню розвиненість ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, неефективне використання ресурсного потенціалу, слабкий рівень матеріально-технічної бази, а також про потребу вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності в цій сфері.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, туристична діяльність, нормативно-правові акти з туризму й охорони здоров'я.

Постановка наукової проблеми та її значення. В Україні сьогодні низка нормативно-правових актів, у яких міститься тлумачення діяльності, пов'язаної з відвідуванням відпочивальниками санаторно-курортних та оздоровчих закладів, має суперечливий характер. Установи, які здійснюють цей вид діяльності, також оцінюються по-різному в законодавчих документах, а відпочивальники, котрі користуються послугами санаторно-курортних та оздоровчих підприємств, не мають певного статусу з погляду чинного вітчизняного законодавства. Форма статистичної звітності 1-КЗР, за якою здійснюється збір інформації про діяльність засобів розміщення туристів, включає відомості не лише про санаторно-курортні та оздоровчі заклади, але й про лікарні (бальнеологічні, грязьові тощо). Наявність

певних суперечностей між окремими нормативно-правовими актами перешкоджає розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні, що підтверджується статистичною інформацією, проаналізованою в цій статті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Санаторно-курортна діяльність за своєю специфікою стала предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як О. О. Любіцева, В. І. Стафійчук, О. О. Бейдик, Т. І. Ткаченко та ін. Видову палітру туризму, до складу якої входить санаторно-курортне та оздоровче обслуговування, досліджували такі науковці В. Ф. Кифяк [1], М. П. Кляп та Ф. Ф. Шандор [2], Н. В. Чорненька [3], П. Р. Пуцентейло [4], І. М. Школа [5], М. П. Мальська [6] та ін. Однак проблемам нормативно-правового забезпечення діяльності з лікувально-оздоровчого туризму, які визначені статистичними даними, приділяється вкрай мало уваги в науковій літературі.

Мета статті – вивчити термінологію, що міститься в нормативно-правових актах, яка регламентує діяльність, пов'язану з лікувально-оздоровчим туризмом; узагальнити погляди вчених щодо тлумачення терміна «лікувально-оздоровчий туризм»; дослідити статистичну інформацію про стан лікувально-оздоровчого туризму в Україні для виявлення проблем його розвитку.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У Законі України «Про туризм» указано на існування лікувально-оздоровчого туризму як окремого виду [7], однак дефініції його не визначено.

Варто зазначити, що в науковців також немає спільної думки щодо трактування терміна «лікувально-оздоровчий туризм». Так, деякі українські та зарубіжні вчені вважають, що цей вид туризму:

– є складовою частиною іншого виду туризму – наприклад, *рекреаційного*, тобто «подорожі з метою відпочинку, оздоровлення і лікування» [1, с. 78]; *медичного*, «головною метою якого є лікування чи перебування у медичних закладах та який складається з лікувально-оздоровчого, оздоровчого та лікувального туризму» [2];

– є тотожним таким поняттям, як «санаторно-курортний туризм», здійснюваний з загальнооздоровчою, лікувальною цілями [3, с.140]; «оздоровчий відпочинок», який, залежно від засобів впливу на організм людини, поділяється на клімато-, бальнео-, море-, грязелікування» [4, с.76]; «оздоровчий туризм», до складу якого входить «відпочинок з обов'язковим профілактичним лікуванням» [5, с. 544]; «оздоровлювально-пізнавальний» як поєднання цілей оздоровлення і пізнання; «курортно-лікувальний» як пересування людей, зумовлене потребою поліпшити стан здоров'я [6, с. 26];

– є сукупністю двох видів туризму, наприклад: «лікувального (для лікування в санаторно-курортних закладах) та оздоровчого (для відпочинку та профілактики захворювань)» [8, с.140];

– є поєднанням трьох видів туризму: «рекреаційного, реабілітаційного і зеленого» [9];

– є єдиним поняттям, що характеризує здійснення подорожі з метою оздоровлення та профілактики різноманітних захворювань організму людини під час відпочинку [10, с. 206; 11, с. 156].

Отже, незважаючи на неоднозначність думок науковців щодо тлумачення терміну «лікувально-оздоровчий туризм», усі вони враховують діяльність, пов'язану з ним як туристичну. Однак в нормативно-правових актах України з цього питання існують певні суперечності, які стосуються і статусу осіб, на яких розраховано лікувально-оздоровче обслуговування, так і закладів, у яких воно відбувається.

Відповідно до Законів України «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» особи, які прибувають до санаторно-курортних закладів, вважаються не туристами, а хворими [12; 13]. Проте, згідно з міжнародною системою цілей туристичних поїздок подорожі з лікувально-оздоровчою метою відносяться саме до сфери туризму. За даними Всесвітньої туристичної організації, їх частка складає чверть від загальної кількості

міжнародних прибуттів туристів, що дає підставу зараховувати лікування й оздоровлення до основних потреб в туризмі.

Відповідно до Законів України «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» санаторно-курортні заклади вважаються закладами охорони здоров'я, що забезпечують надання послуг лікувального, профілактичного та реабілітаційного характеру хворим [12; 13]. Проте згідно з міжнародною класифікацією санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки та бази відпочинку відносяться до категорії спеціалізованих засобів розміщення туристів.

Однак у чинному українському законодавстві *про туризм* також існують розбіжності щодо визначення перелічених закладів. Наприклад:

1. Згідно з національним стандартом ДСТУ 4268:2003 до складу спеціалізованих засобів розміщення, які, крім послуг проживання, виконують ще яку-небудь функцію (наприклад, лікування, оздоровлення, транспортування тощо), входять «санаторії, будинки реабілітації, оздоровчі ферми» [14].

2. Згідно з національним стандартом ДСТУ 4527:2006:

– санаторій визначено як «готель, розташований на території курорту або рекреаційної зони, який забезпечує надавання послуг лікування у регламентованому режимі»;

– профілакторій – «аналогічний готелю засіб розміщення, як правило, відомчого підпорядкування, призначений для організування відпочинку та загального оздоровлювання, який має умови для надавання послуг профілактичного лікування професійних хвороб»;

– пансіонат – «аналогічний готелю засіб розміщення оздоровлювального призначення, розташований у замиській або у рекреаційній зоні з регламентованим режимом харчування та відпочинку»;

– будинок відпочинку – «аналогічний готелю засіб розміщення, зазвичай цілорічного функціонування, розташований у рекреаційній зоні, і який забезпечує умови для відпочинку з надаванням послуг оздоровчо-лікувального характеру у регламентованому режимі»;

– база відпочинку – «аналогічний готелю засіб розміщення з мінімальними зручностями, зазвичай сезонного функціонування, розташований у рекреаційній зоні, який забезпечує умови для відпочинку» [15].

3. Згідно з інструкцією до форми статистичної звітності 1-КЗР «Звіт про діяльність колективного засобу розміщування» спостереження проводяться за такими групами закладів: санаторії (які за ДСТУ 4527:2006 є готелями), санаторії-профілакторії, пансіонати з лікуванням, бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні (таких термінів за стандартом не існує взагалі), пансіонати, будинки і бази відпочинку (які віднесені до категорії аналогічних готелям засобів розміщення).

Отже, хоча в туристичному законодавстві України є суперечності стосовно належності розглянутих засобів розміщення до певних категорій, однак усі вони враховуються закладами, у яких обслуговують туристів, а не хворих. Що ж до визначення термінів «турист» і «хворий», «засоби розміщення туристів» і «заклади охорони здоров'я» за чинним українським законодавством про туризм і курорти, то ці питання, як і всі інші спірні моменти, потребують удосконалення.

Сьогодні в Україні нараховується 241 населений пункт, віднесений до курортних, серед яких переважна більшість розташовані в АР Крим (131), за якою слідує Одеська (22), Львівська (18) та Херсонська (12) області. Решта регіонів України має від одного до дев'яти курортних місцевостей.

Загальна інформація про кількість підприємств лікувально-оздоровчого туризму України за окремими регіонами представлена на рисунку 1. Так, в Україні, за даними 2011 року, функціонувало 2377 санаторно-курортних та оздоровчих закладів (оформлених як юридичні особи), які розподілені за регіонами вкрай нерівномірно. Якщо в середньому на регіон припадає 88 таких закладів ($2377 : 27$), то найбільше їх в Автономній Республіці Крим (487 закладів), найменше – Тернопільській області (15 закладів).

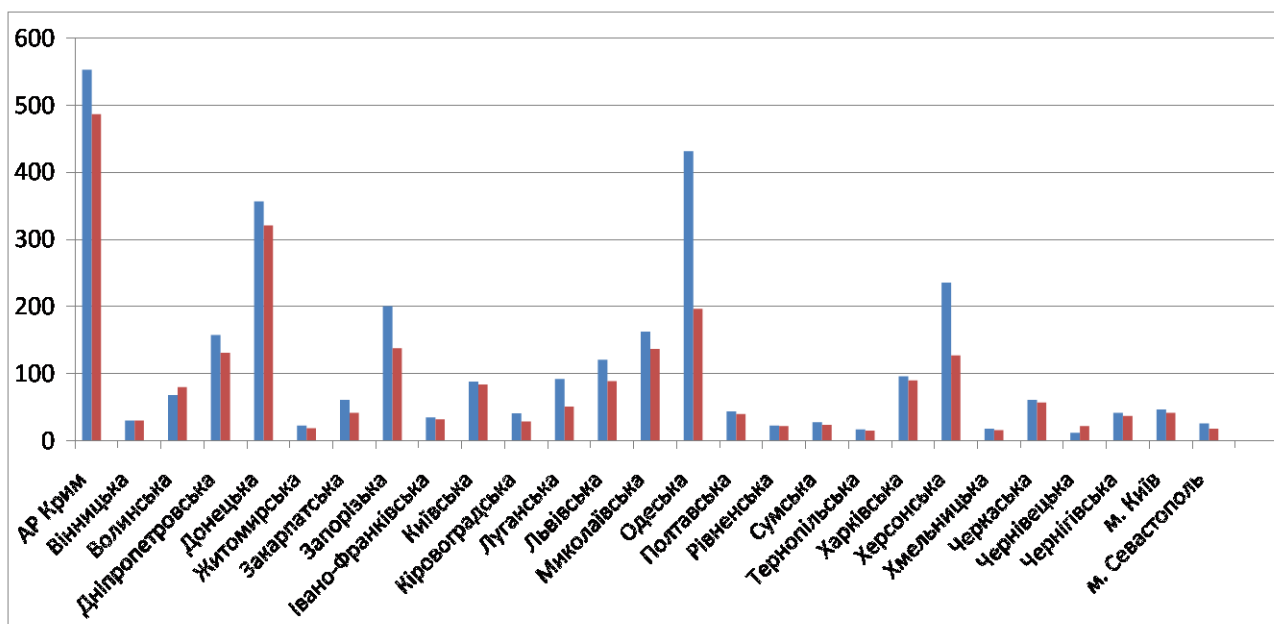

Рис. 1. Кількість закладів лікувально-оздоровчого туризму по регіонах України у 2008 та 2011 роках

Рейтинг перших восьми українських регіонів-лідерів із надання лікувально-оздоровчих послуг упродовж 2008-2011 років представлено в таблиці 1 [16; 17].

Таблиця 1

Регіони-лідери з обслуговування клієнтів у лікувально-оздоровчих закладах України у 2008 – 2011 роках

(одиниць)

Регіони-лідери з надання лікувально-оздоровчих послуг	2008		2010		2011	
	Кількість закладів	Місце	Кількість закладів	Місце	Кількість закладів	Місце
Україна – усього (27 підрозділів)	3073		3011		2377	
АР Крим	553	1	548	1	487	1
Одеська область	432	2	425	2	197	3
Донецька область	357	3	347	3	321	2
Херсонська область	236	4	236	4	127	7
Запорізька область	201	5	213	5	138	4
Миколаївська область	163	6	185	6	137	5
Дніпропетровська область	158	7	132	7	131	6
Львівська область	121	8	109	8	89	8

Згідно з даними таблиці 1, лікувально-оздоровча база України катастрофічно зменшується – на 696 підприємств, тобто майже на чверть за

останні три роки. Причини закриття цих закладів: капітальний ремонт, реконструкція, зміна власника чи форми господарювання, перебування справ у суді, банкрутство та відсутність коштів на експлуатацію.

Крім того, за статистичними даними, у регіонах України простежується негативна тенденція до скорочення туристопотоку, обслуговуваного в санаторно-курортних та лікувальних закладах. Основні показники функціонування ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні представлені у таблиці 2[16; 17].

Відомості таблиці 2 засвідчують:

- найпоширенішими лікувально-оздоровчими засобами розміщення в Україні є бази відпочинку, на які припадає 60% їх загальної кількості та 45% ємності;
- основну частину туристопотоку, що прибуває в ці спеціалізовані заклади, обслуговують санаторії – 44% усіх відпочивальників;
- найбільша середня тривалість перебування приїжджих також спостерігається у санаторіях – 17,9 діб; найменша – у базах відпочинку (8,2 доби);
- коефіцієнт використання місткості неоднорідний за окремими типами лікувально-оздоровчих закладів (від 0,46 у санаторіях до 0,10 – у базах відпочинку), що пов'язано із сезонним циклом функціонування останніх;
- діяльність спеціалізованих засобів розміщення загалом збиткова (за винятком санаторіїв);
- у структурі доходів стосовно всіх типів лікувально-оздоровчих закладів переважають надходження від реалізації путівок; проте виручка від надання додаткових послуг дуже мала (5% в середньому), що указує на певні недоліки в обслуговуванні. Так, наприклад, серед 453 санаторіїв України тільки 34 мають перукарню (8% від загальної кількості); сауна (лазня) є лише у 114 даних закладів (25%), плавальний басейн – у 117 (26%), тенісний корт – у 83 (18%), тренажерна зала – у 158 (35%);

Таблиця 2

Основні показники діяльності закладів лікувально-оздоровчого туризму
України у 2011 році

Показники	Типи лікувально-оздоровчих закладів (юридичні особи)						
	Усього	у тому числі:					
		сана- торії	пансіо- нати з лікуван- ням	сана- торії- профі- лакторії	бальнео- грязе- лікарні	будинки та пансіон- нати відпо- чинку	бази відпо- чинку та інші
Кількість лікувально-оздоровчих закладів, од.	2377	453	47	198	6	243	1430
Ємність лікувально-оздоровчих закладів, тис.місць	388,5	124,3	12,7	17,6	0,9	55,9	177,1
Середня місткість лікувально-оздоровчих закладів, міць	163	274	270	89	150	230	124
Кількість відпочиваючих, тис.осіб	2639,1	1169,5	83,5	160,7	13,9	413,2	798,3
Середня тривалість перебування, днів	13,2	17,9	10,8	17,6	9,4	8,5	8,2
Коефіцієнт використання місткості	0,25	0,46	0,19	0,44	0,40	0,17	0,10
Доходи від наданих послуг (без ПДВ), млн.грн., у т.ч.:	6869,9	4073,4	188,0	328,8	11,4	688,6	1579,7
- від продажу номерів	981,7	695,6	4,3	25,2	1,3	131,2	124,0
- від реалізації путівок	5547,9	3147,9	172,9	293,1	8,9	515,8	1409,5
- від додаткових послуг	340,3	229,9	10,8	10,5	1,2	41,6	46,2
Операційні витрати, млн.грн.	9298,1	3551,9	265,4	1968,6	16,3	780,8	2715,1
Середньооблікова кількість працівників, тис.осіб, у т.ч.:	102,0	61,1	3,1	6,5	0,8	10,1	20,4
- лікарів, тис.осіб	4,8	3,9	0,1	0,5	...	0,1	0,2
- середнього медичного персоналу, тис.осіб	14,6	11,8	0,4	1,5	0,1	0,3	0,5
- інший персонал, тис.осіб	82,6	45,4	2,6	4,5	0,7	9,7	19,7

– кількість лікарів, особливо тих, що працюють у санаторіях, украй мала – в середньому по вісім осіб на один такий заклад, що негативно позначається на якості надання лікувально-оздоровчих послуг.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Туристопотік із лікувально-оздоровчою метою, обслуговуваний на території України, поступово скорочується; санаторно-курортна та оздоровча база, якою завжди славилася наша держава, катастрофічно зменшується; якість надання послуг у лікувально-оздоровчих закладах невисока. Ці негативні тенденції дають підстави зробити висновок про недостатню розвиненість ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні через неефективне використання ресурсного потенціалу, неналежну підтримку гідного рівня матеріально-технічної бази, відсутність розгалуженої системи рекламування вітчизняних рекреаційних послуг на внутрішньому та світовому туристичних ринках, а також існування певних суперечностей у нормативно-правових актах із туризму та курортів.

У подальших дослідженнях зосередимо увагу на проблемах та перспективах розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Одеській області.

Література

1. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навчальний посібник / В.Ф.Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
2. Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник / М.П.Кляп, Ф.Ф.Шандор. – Ужгород, 2011.
3. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.
4. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства. навчальний посібник / П.Р. Пуцентейло – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
5. Школа І.М. та ін. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник/ За ред. Проф. І.М. Школи. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 596 с.

6. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М.П. Мальська, В.В. Худо, В.І. Цибух. – К.: Центр учбової літератури, 2004. – 272 с.
7. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 р. (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Экономика и организация туризма. Международный туризм: учебное пособие / Е.Л.Драчева, Ю.В.Забаев, Д.К.Исмаев. – М.: КНОРУС, 2005. – 576 с.
9. Грабовський Ю.А. Спортивний туризм: навчальний посібник / Ю.А.Грабовський, О.В. Скалій, Т.В. Скалій. – Тернопіль: Навчальна книга, 2009. – 304 с.
- 10.Александрова А.Ю. Международный туризм: учебник / А.Ю. Александрова. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 463 с.
- 11.Бабкин А.В. Специальные виды туризма: учебное пособие / А.В.Бабкин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – 252 с.
- 12.Про курорти: Закон України (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
- 13.Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>.
- 14.ДСТУ 4268:2003. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги [Чинний від 2004-01-07]. – К.: Держспоживстандарт України, 2004. – 14 с.
- 15.ДСТУ 4527:2006. Державний стандарт України. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення [Чинний від 2006-01-10]. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – 28 с.
- 16.Готелі та інші місця для тимчасового проживання: статистичний збірник. – К. : Державний комітет статистики України, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- 17.Коллективні засоби розміщування в Україні у 2011 році: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 190 с.

Галасюк Светлана, Галасюк Екатерина. Проблемы развития лечебно-оздоровительного туризма в Украине. В статье исследована терминология, которая содержится в нормативно-правовых актах, регламентирующих деятельность, связанную с лечебно-оздоровительным туризмом; проведено обобщение мнений ученых о толковании данного термина; проанализирована статистическая информация о состоянии лечебно-оздоровительного туризма в Украине для выявления проблем его развития.

Результаты исследования свидетельствуют о сокращении туристопотока с лечебно-оздоровительной целью в Украине, катастрофическом уменьшении санаторно-курортной базы, снижении качества предоставляемых услуг в этих учреждениях. Данные негативные тенденции позволяют сделать вывод о недостаточном развитии рынка лечебно-оздоровительного туризма в Украине, неэффективном использовании ресурсного потенциала, ненадлежащем уровне материально-технической базы, а также о необходимости совершенствования нормативно-правового регулирования деятельности в этой сфере.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, туристическая деятельность, нормативно-правовые акты по туризму и охране здоровья.

Galasyuk Svitlana, Galasiuk Kateryna. Problems of Medical-Health Tourism Development in Ukraine. In this paper the terminology, contained in the legal acts regulation to medical-health tourism, is examined; a summarizing of the different scientists' views on the interpretation of this term is presented; the statistical information about medical-health tourism situation in Ukraine is analyzed in order to identify the problems of its development.

The results of the research show a decline in the tourist flow pursuing the medical-health goal in Ukraine, a catastrophic decrease in medical-health resorts' base, worsening of the quality of services provided by these establishments.

These negative trends make it possible to draw a conclusion that there is the insufficient development of the medical-health tourism market in Ukraine, the inefficient use of resource potential, the improper level of the material and technical

base, as well as the need for improvement in the regulation support to the activities in this sphere.

Key words: medical-health tourism, tourist activity, legal acts concerning tourism and health security.